

KÉZFOGÁSOK

ALEKSANDAR TIŠMA

KISASSZONY NAPLÓJA

RÉSZLET A VISSZAELES AZ EMBERREL CÍMŰ REGÉNYBŐL

KISASSZONY NAPLÓJA kisebb méretű hosszúkás füzet, kemény fedelén az érdes, bíborvörös borítás kígyóbőr utánzat, s felső jobb sarkában mélynyomású az aranybetűs felirat: *Poésie*. Afféle emlékkönyv: bakfisoknak szoktak ajándékozni ilyet, hogy abba gyűjtsék kedvenceik alkalmi bejegyzéseit; ám az olyan kisvárosban, mint amilyen Újvidék a második világháború előestéjén, ez az egyetlen intim jegyzőfüzetféle, amihez pénz juthat az ember. Erről győződik meg Ana Drentvensik is — a tanítványaiknak csak Kisasszony —, amikor is felkeresi a Nahauer és Fia papírkereskedést a Fő utcában, mert rendszerint ott szerzi be az efféle kellékeket, nemcsak mert ott a legnagyobb a választék, hanem mert német a tulajdonosa, és ez őt, a szintén németet bizalommal tölti el, és szívesen is jár oda. Benyit az üvegajtón, mely kókadt páfránylevél formájú kovacsoltvas kilincsre nyílik a két kirakat közt — az áttekinthetően elrendezett üzleti könyvek, füzetek, töltőtollak és ceruzák közt — ebben is, abban is — egy-egy (Adler és Underwood) írógép emeli az összhangot; belép a hosszú, keskeny helyiségbe — fa és enyv szaga terjeng a patikacsendű félhomályban —, és miután elhalad a zömök vevő mellett; aki tőprengve rakosgatja szét a pulton a merev kötegeket, melyeket létráról halmoz elébe a fekete köpenyes nyurga segéd (arca sovány, haja sáfrányszöke), megállapodik a másik, a jóval idősebb segéd előtt: ezüst drótkeretes szemüveget visel, rövid és keskeny ajkán meg ravaszkás mosolyt, amint megkérdezi: „Mivel szolgálhatok, asszonyom?” Az alig is nyíló ajak érthetően ejti a szót, miközben az ujjak összekulcsolódnak a pocakocskán, melyen ugyanolyan fekete klottköpeny feszül, mint amilyen a sáfrányszöke segéden, majd hirtelen: „Sie wünschen?” kap észbe az elárúsító, hiszen ismeri és meggyőződött már róla, szívesen veszi, ha anyanyelvén szölgítják, ami nem általános jelenség mindenkiel Újvidéken, legalábbis a harmincas években nem, amikor az első menekültek megjelenésével és az első kulturbundos egyenruhák feltűnésével már érezni a háború, a leszámolás előszelét. Kisasszony ekkor szégyenlősen, merthogy titkos a kívánsága, fölemeli fejét a széles karimájú kalap árnyékából s fekete glazékesztyűs mutatóujjával a kiszolgáló feje fölé a polcokra mutat, melyeken félenken már végigsiklatta tekintetét, és megszólal: „Füzetet szeretnék, de valamit finomabb papírból.” Az elárúsító szolgálatkészen meghajol, ám korántsem a megértés kifejezésével, hiszen a megértés e pillanatban oly tág fogalom, mint a kért tárgy megjelölése, mozdulatát a szolgálati tapasztalat sugallja; csakis az ilyen mindentudó kifejezéssel nyerhetni meg a kölgyek bizalmát, akik határozatlanul, ilyen tétova mozdulathoz folyamodva kérik az árut, amelyre szükségük van, s már fordul is a polcok felé, fölpillant, rugalmasan hátrahajolva felnyúl a jobbjaival, ügyes ujjakkal szedegetni kezdi s baljával a pultra helyez két, három, hét, nyolc különféle füzetet és füzetecskét, kemény és puha kötésűt, vékonyat és vastagot, s miután, nagyujjával dobolva a pult alsó lapján, átfutja gondolatban, levette-e az egész készletet, megfordul és amint rendezgeti őket a pulton, olyik-olyik lapját behajlítja, mint ahogy a cipőt árúsító szokta a kérést és a talpat, mutatva az áru puha és könnyű minőségét. Kisasszony közben a szürke és a szemnyugtató olivzöld födeleken járhatja a szemét, majd a vonalas és kockás lapokon, és megnyúlja azt a füzetet, amelynek felső sarkán a mélynyomású aranybetűs *Poésie* a dísz. Fölveszi és szétnyitja: a merített papír minőségű merev és sárgás lapok

zizegve borulnak egymás fölé. „Ez mibe kerül?” És miután közli az árát a kiszolgáló, Kisasszony leteszi a füzetet a pultra: „Ezt kérem”. Kotorász a táskájában, s amíg fizet, a kiszolgáló lendületes mozdulatokkal göngyöli fehér selyempapírba a füzetet. Kisasszony beteszi a táskájába és távozik. Odahaza áhítattal kibontja és gyönyörködve forgatja a füzetet, lapozgatva gusztálja vajszerű kemény lapjait, visszahajt az elsőre, asztalhoz ül, bemártja a tollát s némi tűnődés után odaírja a napi dátumot: „1935. május 4.” és alá: „Isten segítségével” — persze németül. A füzet ezzel napló lett; apránként aztán megtelik szavakkal — Kisasszony velük kísérli formába önteni megfogalmazván mindazt, ami jelentős esztől történik vele. Míg végül egy napon — 1940. november 1-én — be nem jegyzi: „Újabb betegség”, mint már annyiszor tette, de többé sohasem fogja, mert ez az alattomos támadás a teste ellen meghaladja az értelemmel követhető erejét. Orvosokhoz kezd járni; felfekszik, de hányszor, fehér gumilepedős, alacsony pamlagokra s mennyezetre szegzett tekintettel tűri majd a szakavatott ujjak fájdalmas és szégyenletes vizsgálódását. Doktor Korkhammer laboratóriumában vért vesznek tőle, a vénából meg az ujjából is, majd vizeletet is, pohárba, s a kapott leletekkel aztán bekerül doktor Boranović, az akkoriban tudós tekintélyű műtősebész szanatóriumába, ahol is közli vele az ötvenes, köpcös férfi: epeköve van, az okozta a gyulladást, s mindjárt indítványt is tesz a műtét időpontjára. „Megfelel?” — emeli rá a közelebb húzott naptárról apró, zsírpárnás szürkés zöld szemét. Ő megdöbben a félelmetesen közeli időponttól és haladékat kér, amíg eldönti magában. De: „Tudja mit?” — mondja alsajnálkozásra sikerült mosollyal az orvos. — Ha sokat töpreng rajta, megeshet, hogy fel sem veszem a szanatóriumomba, nálam ugyanis fontos az a szempont, hogy minden műtét sikerüljön.” A zsarolás villámként hat; Kisasszony hazasiet és csomagolni kezdi, mint elutazás előtt, a holmiját. Néhány hálóinget, bugyit, többet is, mellénykét. Valami meleg holmit, amiben feketni hónapokig húzott paplannal, szabadon hagyott karral, mint nemrég látta egyik ágyban fekvő nőismerősét, amikor meglátogatta. De mi legyen az? Pulóvere egy sincs olyan, ami megfelelné, mind sötét színű, és viseltes, — nyakába veszi hát a városot, egy-egy megtartott órája közt, s egyben búcsút is vesz határozatlan időre a tanítványaitól, és lőt-fut, hogy megvegye azt a bizonyos finomabb ruhadarabot. Csupa silány minőségű és rikító színű holmit kínálnak neki mindenütt. Lejárja a lábát üzletből üzletbe rohangálva, míg végre megtalálja a liseuse-t: így hívják ugyanis a keresett holmit, amint a Dáma Áruházban értesül Ermedzicnéttől, a bolt szívélyes tulajdonosától, miután bizalmasan elmondta neki az esetét. Nos, az ágykabátka halványrózsaszín gyapjúholmi, nem gombolható, ujjá bő, s talán túl rövid is, de otthon, amint felpróbálja, lám, mégis a könyökéig ér: most végre megvan az utolsó kellék is, ami még hiányzott neki. Közben, amint beesteledik, hidegnek érzi a szobáját a villanygőz szűrős fényében: sugarai oly kíméletlenül tűzik meg, hogy szinte elroncsolják az ágyra rakott élettelen holmikat, melyek már csak arra várnak, hogy bőröndbe kerüljenek, akár ha sír fenekére. A halványrózsaszín hálóing, a kissé sötétebb árnyalatú liseuse, a fehér és halványlila bugyik, a hófehér mellényke, melyre az imént erősítette fel a már régés-rég lelazult gombot. Ez mind belefér majd a füles útításkába; ha látja valaki, amint a szanatóriumba tart, azt hiszi, bevásárolni indult (alkalmasint az útba eső piacra). És a napló? — rebben szeme a szekrény alja felé, mert ott tartja, legalul, a beakasztott ruhák és a pihenésre tért tavaszikabát árnyékában. Kinyitja a szekrényt, és amint széthajtja a ruhákat, szemébe tűnik a bíborvörös könyvecske, benyúl érte és kiemeli, hogy odategye mint megkerült becses holmit a szükségesek közé. De vajon kíván-e majd, és ha igen, lesz-e alkalma bármit is beírni az orvosok és kedvesnővérek szeme előtt a naplójába? Ha viszont csak rejtegeti, mondjuk, a párnája alatt, esetleg megtalálhatja valaki, egy óvatlan pillanatában vagy miáltal a műtőasztalon fekszik, és hívatlanul beleolvas az illető. És mi lesz, hogyha...? Remegve idézi maga elé a képet: meghalt és naplója végképp avatatlan kezekbe került. Ha viszont itthon hagyja a szekrény alján, akkor ki fogja megtalálni? Simokovićné, hisz arra szándékozik bízni a szobája kulcsát, vagy nővére, ha megérkezik a távirati értesítésre? (De hiszen róla is kedve-

zötlenül írt a naplójában!) A két eset bármelyike iszonyatos lenne. De elkerülhetetlen is, hiszen nem óvhatná, nem rejtegethetné többé a naplót. És most látja magát, amint holtan fekszik, távol ettől a szobától, nagyon, de nagyon messze, magánosan, mozdulatlanul, vértelen arccal, végképp megszűnt tudattal, s elárvult naplója itt lappang a titkával — ez oly elviselhetetlen, hogy nem állhatja meg: lehajol és felkapja a füzetet, keblére öleli és könnyek közt borul fölébe az ágyba. Sokáig, késő estig sírdogál, magánosan, a szoba magányában, ahol már rég kihűlt a kicsi kis vaskályha. Tudja, ártalmas, amit csinál, de nem tehet mást, sír, csak sír, amíg éjfél-tájt, végképp kimerülten, azonmód ruhástól, dunyha alá nem bújjik és el nem alszik, hogy aztán álmában is rázkódjék a panaszosan fel-feltörő sóhajokkal vegyes zokogástól. Reggelre kelve hamar be kell gyújtania, mielőtt mosakodni és öltözködni kezdene, hogy aztán meghagyja szomszédnőinek a teendőket, amelyeket elmulasztott elintézni, elköszön majd tőlük, összerámol és útra kel. A napló sorsa felől még mindig nem döntött — elégsse-e haladéktalanul a reggel óta lobogó tűzőn, mielőtt vizet lötytyintene a parázsra, mint gondolta is: távozáskor így oltja el a kályhában a tüzet. Ettől a művelettől azonban babonásan tartózkodik, mintha úgy érezné, a halált idézné vele: nos, jöhetsz, most már semmim sincsen. Ekkor felöltlik benne: beírhatna még valamit, egy tömörre fogalmazott értesítést a távozásról, hogy tompítaná valamelyest a korábbi érzékenyüléseket, amelyek most, emlékezte szerint, talán túl árulkodóak reá nézve. De attól tart, hogy megint elsírhatná magát és akkor végképp nem lesz ereje elindulni (vagy talán az is lenne a jobb, villan át az ágyán), és mivel ideje nincs már a további tétovázásra, elvetetlen gondal, tekintgetve távozik hazuról, beszél még egyszer Šimokovičénak, aki, alkalmasint a beáztatott szennyesel teli teknő mögött, már törli is köténye aljába a kezét, hogy odanyújtsa, mint hirtelen felrémlik benne, a máris ellefejtett Kisasszonynak. Ez azonban korántsem így igaz: a szegény városnegyedben, ahol lakik, ha az emberek figyelme nem is ér el az általános történésekhez, az ő távozása eseményszámba megy: híre gyorsan terjed, mint a gyűrűző hullám, és hamarosan eljut egyik tanítványa anyjához, Slavica Božičhoz is. Az is továbbadja és érdeklődik maga is; megtudja, hogy Kisasszony már túl van a műtéten, maga doktor Boranović operálta meg, továbbá azt is, hogy annak rendje-módja szerint ébredt a narkózisból, ami arra vall, hogy sikerült a műtét. Božičénak ennek kapcsán becsvágyó gondolata támad: ha már ügyis elmarad a tanítványok tekintélyesebb szülei mögött, most kitűnhetnek: ha nem ranggal és jómóddal, de figyelmességgel; előveszi hát fia ünnepplőjét és lekeféli, kivasalja egyetlen fehér ingét, fehér harisnyáját, és hogy teljes legyen a sok gyönyörűség hatása, kilátásba helyez egy vásárlandó nagy-nagy csokrot, az idény virágaiból, látott is a minap a piacon szép nárciszt meg őszirózsát. Közli ezt Milinkóval. A szőfogadó fiú, mint mindig, most is helyesli az indítványát. Az iskolában közli Sredoje Lazukić osztálytársával, hogy mire készül, esti találkán pedig szívszerelmével, Vera Kronerral osztja meg örömét. A lány meg a fiú sem hallgatja el odahaza a dolgot, a lépést itt is, ott is helyesléssel fogadják, s az elképzelt csokor így aztán három teljesen egyformára terebélyesedik — csupa őszirózsákból, és a szanatórium második emeleti egyes számú vakító fehér kórtermébe seregnyi tanítvány érkezik látogatóba. Kisasszony fogadja is — se módja, se ereje elutasítani látogatóit, épp aznap (csütörtök) óta ugyanis rosszabbul érzi magát. Sebe előző este is nyilallt, de reggel óta oly észbontóan hasogatja, hogy úgy érzi, minden porcikája sajog belé; képe lábzan ég, súlyos nyomás ül a mellén, nincs étvágya, csak szomjazik, de a víz sem ízlik neki, ajka ivás után is száraz és fanyar ízű, s noha végképp elerőtlenedett, úgy érzi, valami mind arra készletit ellenállhatatlanul, hogy kiugorjon az ágyból és el, el innen rohanvást valahova, ahol hűvös árnyékra és enyhülésre lelne. Tanítványai belépnek, és amint köré sereglenek, úgy érzi, még nehezebben jut levegőhöz, a kedvesnővér meg ahelyett, hogy felvilágosítaná őket, a reneteg virágnak lelkendezve elfut, hogy megfelelő váza után nézzen; a gyerekek zsvajganak, mind arra kéri, mondja el, hogy érzi magát, fáj-e valamije, mikor kel fel, s Kisasszony egyszerűen úgy érzi, semmi, de semmi értelme az egésznek, mert több mint valószínű, fel

sem kel többé. Lehunyja a szemét, s a kórterem fehér képét hirtelen bozsgó vörös váltja fel a szemhéja alatt: az elvont függöny alatt lógó ruhadaraboké, ahogy még az imént látta. Felocsúdik, kinyitja a szemét és látja: a kedvesnővér — észre se vette, hogy belépett, nyilván eszméletén kívül lehetett —, miközben integet a gyerekeknek, hogy távozzanak, rémült pillantásokat vet feléje. S amint észleli, milyen furcsán merednek rá nagymessziről a diákjai, felemeli a kezét és búcsút int nekik. De abban a pillanatban rádöbben: most búcsúzik élete körének utolsó emberi teremtményeitől, és hogy ez a végső esély arra, hogy tegyen valamit az elviselhetetlen lidércnyomás ellen — felkiált, illetve úgy véli, hogy kiáltott, pedig csak suttogás hagyta el az ajkát: „Vera, gyere ide, szívecském!” S a küszöbről szinte visszaremmültnek, mert nem a gyengécske hang, a szólító tóra meredt szeme vonta közelebb, ezt rebegi: „Hajolj közelebb”, s (most szándékoltan) suttogva mondja a fülébe: „Ha meghalok, menj el a lakásomra és vedd magadhoz, a szekrény alján megtalálod, azt a könyvecskét és égesd el.” Kimerítette a beszéd, alig mozgatja a száját — nincs nyála, hogy megnyalintaná ajkait, s inkább lehelettel, semmint hanggal kérdi: „Ugye megteszed?” S miután Vera rábólint, szemét ismét lehunyja, s oly mély lázálomba merül, hogy már nem is hallhatja az ápolónók lázas rohángalását, nem érzi, amint lemeztelenítik és injekciózzák — még az éjjel meghal. Vera erről másnap értesül Milinkótól, holnapután lesz a temetés; részt vesz ő is rajta, konvencionálisan, s mivel az anyja is vele van, valamelyest kelletlenül is, folyton azt figyelve, ki köszön neki és (ha férfiak, vajon hogyan?) meg arra, hogyan viselkednek a hölgyek, mint színlelik a meghatottságot és a részvétet (mint velük szemközt Sredoje előkelően sápadt, csúnya arcú mamája), és vajon észreveszik-e, hogy az övé elít tőlük. Ő személy szerint e feszültség miatt szomorú nem lehet, különösebben megrendült pedig annak a tudatától, hogy a végtiszességgel földbe tett lényvel két napja még beszélgetett, érintette a kezét, és meghagyásként vette a szájából az utolsó kívánságát. A meghagyás azonban azóta is foglalkoztatja a képzeletét, s mihelyt a betemetett koporsó fölé sírhalom domborul, Vera elválik anyjától, szárazon csak annyit mond neki, hogy dolga van a városban, és elindul a Stevan Sremac utca irányában, inkább azért csupán, hogy a helyszínen alaposan átgondolja, semmint hogy azonnal végre is hajtsa a meghagyást. De mikor a ház elé ért, ahol Kisasszony lakott, nem maradt más hátra, mint hogy véghez is vigye a dolgot. De meg kell várnia Simokovićnéét, ott látta a temetésen, és bizony jó időbe telik, amíg az — karöltve a sógornőjével, meg-megállva, hogy kicséréljék benyomásaikat (a pap csak elhadarta az imát, Kisasszony nővére nem érkezett meg) — hazaér. Az asszonyág megörült Verának, jövetele meghosszabbítja az élményt, és boldog örömet nyitja ki neki, kíváncsiságában, az elárvult lakást. Mindketten meghökkennek: hidegebb van a szobában mint odakint („Pedig csak egy hete, hogy nem volt fűtve” — ámuldozik Simokovićné.) Villanyt gyűjtanak; bent már teljes a sötétség; s amint belép, Vera egyenest a szekrényhez siet és kinyitja, úgy tesz, mint aki jártas a dolgában, és fejből tudja, hol találja meg, amit keres, és rögtön meg is pillantja a bíbor fedelű füzetet a szekrény alján. Kiveszi, találmra kinyitja, szeme és ajka játékanak most feltétlenül meggyőzően kell hatnia: köze van a tárgyhoz, tulajdonjoga is, elmosolyodik, s már indul is kifelé Simokovićné oldalán, aki sokkal jobban becsüli az írásos dolgokat, semhogy bármire is gyanakodna. Többé egy szó sem esik köztük, s amint elköszönnek egymástól, Vera valamelyest mégis tolvajnak érzi magát. Ez a benyomás hazáig kíséri és nem szűnik meg otthon, a szobájában sem, és amikor lefekszik, lopva végigolvassa a naplót. Erre nem kapott felhatalmazást, tudja, de arra viszont képtelen volt, hogy olvasatlanul égesse el. Most pedig már a napló tartalmának ismerete akadályozza abban, hogy tűzre vesse. Az az érzése, hogy a füzetben bennfoglaltatik egy egész ember, méghozzá egy, a számára eddig ismeretlen ember, mert merőben másmilyennek ismerte, és a napló megemmisítése egyszersmind a lehetőség megemmisítését is jelentené, hogy később, a megrökönyödés tompulatával, esetleg tisztább képet nyerjen róla. És csak ekkor szállja meg a félelem, ami a temetésen elmaradt: hát így múlik el, ilyen könnyen és felületesen,

egy másik, egy ismeretlen élet egész tartalma? (Korához képest az az élet roppant hosszúnak tűnik: negyvenegynéhány év!) Közli tanácsstalanságát Milinkóval, de az, a becsületesség és helytállás bajnoka, azt tanácsolja neki: teljesítse hiven az ígérését. Mégsem képes megtenni. Talál végül is egy középmező: nem olvassa többé, elrejtí szem elől egy későbbi, érettebb határozatig. Dughelyet keresve tekintete előbb a szekrény felé indul, de megtorpan, szinte babonásan, a feltűnő ismétlődés előtt. Nem, szerinte rejtettebb is lesz, ha olyan helyre dugja, ahova rajta kívül senki be se kukkant: a beépített fali könyvesszekrénybe; talál is megfelelőnek vélt helyet: két tankönyv, az alsós angol és számtan közt, ezek csak kalódnak itt mint végképp szükségtelenek. De mielőtt beteszi, mintegy eltemeti a füzetet, ahelyett, hogy elégetné, mint ígérte, arra gondol, hogy döntésének, amit helyell-közzel lemondásnak s egyszersmind árulásnak érez, kellene mégis valamilyen külső, emlékezetes jeleget is adni, asztalhoz ül, kinyitja a füzetet és az utolsó bejegyzés, a határozott dőlt betűs írással írt vallomás után következő első tiszta oldalra gyöngybetűkkel ezt jegyzi be sűrűfelirat tömören és tárgyilagosan: „Ana Drentwensiek, elhunyt 1940. december 19-én, epeműtét után.” Alkalmasint épp ez a bejegyzés készíti majd Sredoje Lazukićot arra, hogy magához vegye a füzetet, négy év múlva, amikor véletlenül rábukkan majd mint a népfelzabardító hadsereg katonája. Előzetesen menetszlopában vonul majd a város — egykori városa — utcáin, majd a győzteseket, mármint őt is, köszöntő diadalív alatt, fogadja jó néhány csinos, tömör testű lány csókjait mind a két képerre — ellenállhatatlanul rohanják majd meg a gyalogjárdáról a vonuló katonákat és virággal árasztják el őket, hogy nyomban azután leszakadjanak tőlük és eltűnjenek; ő meg beleolvad a sokaságba a főtéren és meghallgatja a számára ismeretlen, s a spanyol harcos háromágú sapkáját viselő tiszt beszédét; estére a laktanyában lesz szállása, majd részt vesz az ünnepi táncmulatságon, ahol mindenáron meg akarja hődítani Valeriját, a szlavóniai ápolónőt, még mielőtt magával viszi a barát-nője a szomszéd terembe, a kisebbbe, ahol is a tisztek mulatnak, élükön a brigádparancsnokkal, látja is majd őt a nyíló ajtó résén át, amint hadonászva járja a táncot a fehér abroszos asztal tetején. Különben is az az érzése, hogy hívatlanok lába tapos — maga is közéjük tartozik ugyan — városzerte azon, ami az övé, és ez az érzés másnap sem hagyja el, amikor is a frontra vonulásra várva bejárja majd a város utcáit. Öröm-ünnepi tarkaság, zsvajgás, fákyaként lobogtatott papírlapok kormos hulladéka, szemét mindenütt. Elindul — ellentétes belső ellenállással — egykori házuk felé, akár ha temetőbe; az utca sarkáról veszi majd szemügyre a magányos bástyaszerű épületet, kupolás tetőzetéhez az apja ragaszkodott, amikor építtette. Becsönget, és miután kiáll belőle a szorongás — egy ismeretlen fiatalasszony nyit ajtót gyermekkel a karján (nyilván önvédelműl vette fel) —, rájön, azért szorongott így, mert attól félt, hogy a házban, a pihenőhelyen esetleg ismerősbe ütközhet, valamelyik régi lakóba, aki talán szemtanúja is volt a jelenetnek, amikor anyját innen elvitték a vesztőhelyre; vagy netalán bűnrészes is. Ennek az idegen nőnek nyugodtan felfedheti kilétét, s el is fogadja majd felénk invitálását, hogy menjén csak be és nézzén szét, úgy jár majd szobáról szobára, mintha szemlét tartana, futópillantást vetve az idegen bútorokra, melyek teljesen megváltoztatják a helységeket, aztán lemegy és végig-sétál a kerten, most puszta és virágtalan, csak a három fenyőfa a régi, amelyet apja ültetett a fiai nevében, visszafordul és távozik. De visszaterése a múltba az első lépés után tovább ragadja iszamas göröngyein, és ahelyett, hogy visszamenne a laktanyába, vagy szórakozni a főtérre, sorra járja majd az ismerős helyeket ötletszerűen, ahogy épp eszébe jut vagy útra esik egyike-másika, a Labud cukrázsdát, a parkot, a görög-keleti székesegyházat, a gimnáziumot, betér majd Milinkó Božićékhoz, ahol is az anyjától tudja meg, hogy egykori osztálytársa szintén katona, nemrég vonult be; benéz majd Kisasszony egykori lakása ablakán, és végül eljut Vera Kronerék házáig is. Minthogy a háború előtt sohasem járt Veránál (pedig égett a vágytól, hogy otthonában is lássa!), tétován áll meg a kapu előtt, ám az elé táruló kép, a nagy rendetlenség az udvaron, a kitért bejárati ajtó szerinte arra vall, hogy a ház elhagyatott és nyu-

godtan bemehet. Szanaszét heverő bútordarabok, szőnyegtelen, betapodott padlózat, edénycserepek. Szenvtelenül halad majd el a csupa limlom közt, mint ahogy az utcákon is járt; ösztöne sugallatára keresi Vera leányszobáját, s azonnal rá is ösmer, bár sohasem látta, a fehér bútorról meg a darabka fehér függönyről: úgy ling-leng az ablak kilíncsén fennakadva, mint zászlócska a legyőzött kezében. Kinyitja a szekrényt: üres, teljesen kifosztott, kihűz néhány kisebb fiókot, azok is üresek. Tekintete ekkor a beépített szekrényre téved, a fehér ajtószárnyak a magasban félig nyitva, belát a polcokon sorakozó könyvekre. Ezeket persze nem bántotta senki, mosolyodik el gunyorosan. De amint közelebb lép, izgalom fogja majd el a könyvek bordáján sűrű, keskeny betűk láttán, annak idején ilyenekből tanult ő is kinkeseresesen, turkálni kezd köztük, és amint nézegeti őket, megakad a szeme a szokatlan, bíborvörös kötésű könyvecsken, leveszi, belelapoz és meg fog lepődni a kézírásos német szövegen, a betűk vonásait nem ismeri fel, pedig valahonnan mintha ismerősnek rémlenének. tovább lapozva eljut aztán az utolsó oldalig: más írás, másmilyen vonások, és — rögtön felismeri Vera gyöngybetűit: „Ana Drentvenšek, elhunyt 1940. december 19-én, epeműtét után.” Feltolul benne az egész múlt, morajlón, mint mélyben hömpölygő búvópatak; fogja, s beteszi majd a füzetet a katonablúz alá és elindul rohanvást a laktanya felé. Csak ott olvassa el, de csalódás éri majd: Kisasszony, akit magabiztosnak, sőt csipkelődőnek ismert, most egyszerűen gyöngédnek, érzelgősnek mutatkozik, tehetetlennek, szinte élhetetlennek. Mégis megőrzi majd a füzetet mint a tűzvész-ből kiragadott egyetlen tárgyat, csak öt év múltán veti majd tűzbe egyetlenegy olyanakként vélt személy rábeszélésére s vele egyetértően, akinek szintén jelentett valamit. Mert nem lesz tudomása arról, hogy él még valaki, akinek láthatatlanul is köze van a napló létköréhez: Milinkó Božić, a névtelen katonák sauerkammermündeinek kórházának páciense. Kéz és láb nélkül, szeme világát vesztetten, roncsolt dobhártyával és hangszalagokkal, állig betakartan, s a takarója alól padlóig érő csővel, amely felfogó edénybe vezet. Időközönként, a tartamukat felmérni persze képtelen, valaki az ágyához lép, ilyenkor friss levegő éri, melynek hidege szinte perzseli olykor az arcát, s ugyanakkor abba a friss áramlatba annak a valakinek az illata vegyül, s Milinkó abban a vegyes, verejték-szappan-bőr lehelte illatban nőszemélyt vél felismerni; egy kéz kitakarja, leveszi himvessző-jéről a csövet, langyos vízbe mártott szivacs ered el a homlokától, s végigtörli arcát, nyakát, mellkasát, a combjait is, majd két tenyér érinti, olykor puha és meleg, olykor kemény és hűs, megmarkolják és hasra fordítják, és a szivacs ekkor a tarkójától indul végig a hátán a faráig, s már fordítják is hanyatt, a cső visszakerül a himvessző végére, a takaró a testére: álltól talpig. Ekkor a szájára szívócsövet rögzítenek, és perccen belül telni kezd a szájüreg és ő kortyonként nyeli magába a mér-sékeltre hűtött sós-édes táplálékot. Jelezni képtelen, hogy mikor elég már belőle, ám valamelyest mégis az a benyomása, hogy valaki ezt észlelheti valamin vagy valamiről, mert a táplálék rendszerint akkor szűnik meg áramlani a csövön, amikor fellép nála a jóllakottság érzete, ezt követően vizet áramoltatnak belé. És vége a műveletnek a következő látogatásig. Amikor is újra érzi ugyanazt az illatot: meglegyinti s aztán szép lassan eloszlik felőle, utóbb aztán találgatja, vajon kié lehetett, törékeny és fekete nőé, vagy teltkarcsú és jellegtelen hajszínié, amilyenre egy másik illatból gyanít. Néha úgy rémlik neki, hogy a nő, aki hozzá lépett, lángvörös hajú — Vera jut eszébe és felsikolt magában, élesen és panaszosan. Mert ezen a hallhatatlan sikoltáson túl nincs hova — tudni semmit sem tud: sem azt, hogy hol van jelenleg, sem azt, hogy hogyan került ide, ahol van, sem azt, hogy van-e egyáltalán valahol. És így van Ana Drentvenšek naplójával kapcsolatosan is: ha eszébe jut, hogy egyszer — és mi az, hogy egyszer? — valahol — és mi az, hogy valahol? — említés esett róla, utcán, amikor még járt — hiszen akkor még megvolt a lába, ha csakugyan volt — és járt egy lány oldalán, ha valóban létezett az a lány, aki beszélt neki a naplóról — holott már azt sem tudja biztosan, hogy mi az hogy beszélni — és ekkor ismét felsikolt magában és merőben ez a kifejezése a felfogásának: a szóban forgó tárgyról felbomlott emlékének.

DUDAS Kálmán fordítása